

Stencinger Norbert

HARCOK A DOBERDÓ-FENNSÍK VÉDELMEBEN AZ ELSŐ ISONZÓI CSATÁBAN A TEREPEJÁRÁSOK TAPASZTALATAI

DEFENCE OF THE DOBERDO PLATEAU IN THE FIRST BATTLE OF ISONZO. THE EXPERIENCES OF ARCHAEOLOGICAL FIELDWALKING

Abstract

The Austro-Hungarian Monarchy and Italy did not take any defensive precautions along the lower course of the river Isonzo (in Slovenian: Soča) until April of 1915, as the two countries had been allies. As a result of diplomatic alienation and to prevent Italian attack, technical barriers were constructed from the 30 April 1915, and then troops were sent to the region so as to reinforce border protection. After the declaration of war, the numerical superiority of the Italian army was obvious and as a consequence of the initial fights, Italians were able to cross to the East bank of the Isonzo at the Doberdo Plateau. Afterwards, both armies suffered significant losses during the first battle of the Isonzo between 23 June and 7 July 1915. Based on results of archival research and archaeological fieldwalking, this study presents the arrival of the troops, the creation of defence lines, the antecedents, the events and the impacts of the battle.

KEYWORDS: Isonzo, Austro-Hungarian Monarchy, Italy, Doberdo Plateau, 23 June-7 July 1915, first battle of the Isonzo, fieldwalking.

1915. május 23-án a már két fronton harcoló Osztrák-Magyar Monarchia egy újabb ellenséggel került szembe. Az egykori szövetséges Olaszország hadat üzent a már háborúban álló és nagy veszteségeket szenvedett birodalomnak. A fegyveres konfliktust megelőző és a kitörését követő diplomáciai kötékhúzás miatt ez nem érte váratlanul a hadvezetést, de a közös határ és az azt védő alakulatok így is jelentős erősítésre szorultak. Rövid idő alatt kellett megszervezni illetve kiépíteni a védelmet a támadókkal szemben, felkészülni a háborúra egy több mint hatszáz kilométer hosszú határszakaszon.

Nem történt ez másképp az Isonzó (szlovénül Soča) alsó folyása mentén, a Doberdó-fennsík előterében sem. A Karszt-hegység nyugati szélén, északról a Wippach (szlovénül Vipava, olaszul Vipacco) folyó, nyugatról az Isonzó, keletről a Vallone-völgy, délről az Adriai-tenger által határolt területnek nagy jelentősége lett az elkövetkezendő hónapokban. Délről bástyaként védte a görzi hídfőt illetve és az egész Wippach-völgyet, az olasz támadások egyik fő irányát.¹ 1915 nyarán lezajlott első isonzói csatában különösen nagy feladat hárult az itt szolgáló fegyveres erőkre. Ki kellett építeniük a védelmet, illetve feltartóztatni a jelentős túlerőben támadó olasz csapatokat. A következőkben ezeket az eseményeket az itt harcoló magyar alakulatok szemszögéből szeretném ismertetni, a levéltári források és a szakirodalom feldolgozását ötvözve a terepkutatások eredményeivel.

ELŐZMÉNYEK

Nem sokkal az olasz királyi hadsereg, 1915. május 22-én elrendelt általános mozgósítása után, amikor Ausztria-Magyarország határán átkelve megkezdődtek a harcok az itt védekező erőkkel szemben, gyorsan világossá vált, hogy az események nem az előre tervezettek szerint alakulnak és a *Guerra di movimento*, azaz a mozgóháború kudarcot vall, és a várt gyors, Bécsig tartó diadalmenet helyett hosszan elhúzódó harcokra kell számítani.²

¹ PINTÉR – RÓZSAFI – STENCINGER 2009.

² VOLPI 2014.

Pedig az ellenfelek annak ellenére, hogy egy szövetségi rendszer³ tagjai voltak, mind a ketten készültek egy esetleges fegyveres konfliktusra. Azonban a két fél egy más jellegű háborúra tervezett.

Az olasz vezérkar élén Pollio⁴ tábornok kidolgozott egy hadászati tervet, mely a védekezésre fókuszált. Ez a terv a Monarchia csapatainak Dél-Tirolból és az Isonzó irányából érkező támadásával számolt, ezért a Piave jobb partjára helyezte a védelem fő erejét. Itt a 2. és 3. hadsereg tíz hadosztályának kellett volna szétbontakoznia. Ezt a Tagliamento és a határ között három gyalog és három lovashadosztály biztosította volna. A főerők balszárnyának a fedezésére a 4. hadsereg sorakozott fel Cismon-Belluno-Cadore körzetében, elsősorban védelmi feladattal, de felkészülve arra, hogy a Piave és a Tagliamento közé betörő osztrák-magyar csapatok jobb szárnyát támadják. A Garda-tó és Cismon között az 1. hadsereg helyezkedett el hat hadosztállyal, hegyi csapatokkal kiegészülve, azzal a feladattal, hogy Tirol nyugati határszakasza ellen védekeznek. A hadászati tartalékot, három hadosztályt, Padua körzetében a 2. és 3. hadsereg mögött és három hadosztályt pedig Garda-tótól délre az 1. hadsereg mögött összpontosítottak volna. Úgy gondolták, hogy ez a csoportosítás, a korábban kiépített erődökkel összehangoltan, szilárdan meg tudja védeni Olaszországot egy esetleges Monarchia felől jövő támadással szemben.⁵

A háború kitörése után azonban a helyzet megváltozott, és a Monarchia katonai kudarcai hatására az olasz katonai vezetés előtt felmerült egy esetleges támadó hadművelet lehetősége. Cadorna⁶ új hadászati terve már ezzel az elgondolással készült, de alig fél esztendő állt rendelkezésre a tényleges kidolgozáshoz. „*A szeptember elsejei direktíva változatai*” megjelölést kapta, 1915. április elejére lett kész és figyelembe vette Pollio tábornok terveit is. A felvonuláson nem változtatott, a főerők 2. és 3. hadsereg szétbontakozását azonban közvetlenül a határ előtti térségbe tervezte. A 2. hadsereg a „Carnia-csoportól” délre azt a feladatot kapta, hogy foglalja el a Kolovrat határhegységet és az Isonzó-völgyet. A 3. hadsereg fő feladata a görzi medence, Wippach-völgye, Komen-i fennsík elfoglalása után, tovább vonulni a laibachi medence illetve Trieszt irányába. Az eddig biztosításra

³ Hármass szövetség: 1882. május 20-án megkötött titkos katonai és politikai egyezmény, Németország, a Monarchia és Olaszország között.

⁴ Alberto Pollio tábornok, 1908–1914 között olasz vezérkarfőnök.

⁵ SZABÓ 1977.; MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. IX. kötet.

⁶ Luigi Cadorna gróf, (Pallanza, 1850. szeptember 4. – Bordighera, 1928. december 23.) olasz marsall, 1914 júliusától – 1917. november 7-ig az olasz vezérkarfőnök.

használt csapatokat, mivel nem számolt egy esetleges támadással, a támadókhoz vagy hadászati tartaléknak osztotta be.⁷

A 4. hadsereg a Brenta völgye és a Piave forrásvidéke között bontakozott szét és a feladata megváltozott. Az új terv értelmében biztosította északnyugati irányból a főerőket és a Dráva – völgy és a Pustertal-vasút irányába támadott, mivel ez a vasút volt Tirol és a hátszág legfontosabb összekötő vasútvonala.

A 4. hadsereg és főerők között azonban rés lett volna, ide a „Carnia-csoportot” vezényelték azzal a feladattal, hogy a Tagliamento felső folyása térségéből Tarvis és Villach irányában nyomulnak előre kötelékébe tartozó alakulatai, mely előretörés során az erődök leküzdésével megteremtik a lehetőségét egy későbbi sikeres, a klagenfurti medence ellen irányuló támadásnak illetve északról biztosítják a főerők balszárnyát.

Az 1. hadsereg továbbra is védekezett a Tirolból támadó csapatokkal szemben a Stilfsi-hágótól a Brenta-völgyéig. Jobb szárnyával pedig biztosította a 4. hadsereg esetleges támadását. A hadászati tartalék elhelyezése nem változott, de később a támadás megindulása után a 3. hadsereg mögött helyezték volna el.

A terv nem minden esetben követte a realitást, legnagyobb hibája talán az volt, hogy túlzottan számolt a szerb hadsereg segítségével,⁸ holott ennek kicsi esélye volt, hiszen a balkáni állam haderejének épp elég nehézséget okozott a Monarchia csapatainak kiszorítása saját országából, így nagyarányú támadó hadművelet végrehajtására aligha volt alkalmas.⁹

A másik oldalon 1913. évi mozgósítási terv értelmében háború esetén 40 hadosztállal támadta volna a Monarchia hadvezetése a „szövetségesét”. 24 hadosztály az Isonzó mentén kiindulva nyomult volna előre, míg Tirolból 11 hadosztály támadt volna a bekerítés során. Karintiában 5 hadosztály biztosította volna az összeköttetést. Bécsben számoltak azzal is, hogy Szerbia és Oroszország ellen is kirobbanhat a háború, ebben az esetben az olaszok elleni támadásra szánt csapatok számát csökkentették volna.¹⁰

⁷ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. IX. kötet.

⁸ Ebben joggal bízhattak, hiszen 1915. május 21-én egyezményt írtak alá a szerb katonai támogatásról.

⁹ SZABÓ 1977.; MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. IX. kötet.

¹⁰ Uo.

De a háború menete ezeket az elképzeléseket is megghiúsította. Conrad von Hötzendorf¹¹ már 1914 nyarán felhívta a figyelmet a veszélyre és szorgalmazta az olaszokkal szembeni intézkedéseket, majd augusztus 2-ától, az olasz semlegesség bejelentésétől ezeket konkretizálták is.

1914. augusztus 8-án értesítették a szövetséget arról, hogy a felvonuló főerőkkel szemben, az olaszok ellen védelmi intézkedéseket tesznek, melyhez az erőt a hátszágban levő gyengébb alakulatokból biztosították és a délnyugati határ erősítését Franz Rohr¹² lovassági tábornokra bízta. A védelem rendelkezésére mindössze a trieszti 5. Landwehr ezred, öt határbiztosító század és két tiroli lövészedred állott. Ha a harci helyzet úgy alakul, ezeket az erőket területi csendőr, pénzügyőr, és vasútbiztosító alakulatok támogatták volna, még nem mozgósított népfölkelő alakulatokkal egyetemben. A tengerparton számítottak a haditengerészet erőire is. A védelmi tervet az uralkodó 1914. augusztus 15-én jóváhagyta.¹³

Az események tehát úgy alakultak, hogy a korábban támadni akaró Monarchiának védekezni, még a védekezésre készülő Olaszországnak támadni kellett 1915 nyarán.

ELŐKÉSZÜLETEK

A két ország tiroli és karintiai határszakaszát már a háború előtt megerősítették erődök kiépítésével, az Isonzó alsó folyása körzetében azonban nem történt semiféle előkészület, mely egy esetleges fegyveres konfliktus esetén védelmet biztosított volna. Pedig ahogy az olasz hadászati tervből kiderült, támadásuk fő iránya ebbe a térségbe esett, és itt látták a legnagyobb esélyt arra, hogy a védelmi vonalak áttörése után eljussanak a Monarchia belső területeire. A helyzet tehát 1915 tavaszán kritikus volt.

Az elsődleges feladat az volt, hogy miként tudják a katonák védelmét megoldani illetve műszaki erősítéseket kiépíteni. Ennek megfelelően 1915. április 30-án

¹¹ Conrad von Hötzendorf, Franz gróf (Penzing bei Wien, 1852. november 11. – Bad Mergentheim, 1925. augusztus 25.): osztrák-magyar tábornagy, az OMM haderejének vezérkarfőnöke. 1914 nyarán gyalogsági tábornok, 1915. június 23-tól vezérezredes. 1917. február 28-án lemond tiszteről.

¹² Franz von Rohr (Arad, 1854. október 30. – Rodaun bei Wien, 1927. december 9.): osztrák-magyar tábornagy. Ekkor lovassági tábornok.

¹³ SZABÓ 1977.

megkezdődtek az erősítési munkálatok melyet öt munkásosztag végzett.¹⁴ Május 7-én a beérkezett erősítésnek köszönhetően a számuk tizenháromra emelkedett. A munkát rendkívül nehéz körülmények között végezték, és ennek megfelelően nagyon lassan haladtak. „*Leírhatatlan nehézségekre bukkantnak a dolgozó csapatok. Mindenütt sziklatalaj, amelyben csákánnyal, feszítővassal csak itt-ott érhető el valami eredmény. A legtöbb helyen csak robbantással haladtak előre, még a drótakadályok leszúrása is csak úgy volt lehetséges, hogy kőfűróval előbb lyukat vájtak a sziklás talajba.*”¹⁵ – elevenítette fel a munkálatokat Lukachich Géza vezérőrnagy¹⁶ visszaemlékezésében. Ezen kívül gondot jelentett az is, hogy nem rendelkeztek elegendő szerszámmal és robbanóanyaggal. Az elsődleges a műszaki akadályok telepítése volt, ahhoz nem volt elegendő idő, ember, felszerelés, hogy a katonák védelméről is gondoskodjanak, fedezékeket építsenek, lövészárkokat ásanak, illetve véssenek a sziklába. Ezért kőfalakat emeltek, melyek ülő helyzetben a katonák számára védelmet nyújtottak a gyalogsági fegyverek ellen, de a későbbi tűzérési támadásokkal szemben nem jelentettek biztonságot. Sőt, a becsapódás után szétrepülő sziklaszilánkok súlyos, sokszor halálos sebesüléseket okoztak.

A hadüzent után 1915. május 23-tól június 4-ig nem történt komolyabb olasz támadás, és ez lehetővé tette, hogy befejezzék a munkát. Így amikor az olaszok átkeltek az Isonzón, már három, helyenként ötsoros drótakadály, átlag öt méter széles buktatósávval és – amennyire a természeti viszonyok megengedték – aknák jelentették a védelmet.¹⁷

A védelem kiépítéséhez tartozott, hogy a közelben levő települések egy részét, Redipugliát, Vermeigliant és Selzet, a lakosság kitelepítése után lerombolták, mint ahogy az Isonzón átívelő hidakat is. Az előbbire azért volt szükség, hogy a kiépített állásokból a kilátást ne akadályozzák, és ne nyújtsanak védelmet a támadó olasz alakulatoknak, az utóbbira pedig azért, hogy a folyón való átkelést megnehezítsék számukra.

¹⁴ Egy munkásosztag 180 főből állt.

¹⁵ LUKACHICH 1918. 17.

¹⁶ somorjai, báró Lukachich Géza (Kassa, 1865. március 30. – Budapest, 1943. december 25.) osztrák–magyar altábornagy. 1915 nyarán vezérőrnagy, a harcok után 1915. július 22-től a magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály parancsnoka.

¹⁷ STENCINGER 2010.

A védelem kiépítésben fontos szerepet játszott, hogy az Isonzóval párhuzamosan folyó Dottori csatorna¹⁸ vizét, kihasználva az Isonzó magas vízállását, felduzzasztották, majd a csatorna falát május 24-én átrobbantották. Így Redipuglia és Selz között, egy jelentős területen idéztek elő mesterséges árvizet, mely időszakos védelmet nyújtott az olasz gyalogsági támadásokkal szemben.¹⁹

Az előkészületek során nagy problémát jelentett, hogy az időnkét elviselhetetlen mediterrán nyárban miként oldják meg a harcoló katonák vízellátását.²⁰ Amíg az Isonzó közelében voltak az állások, ott találhatóak voltak fűrt kutak, de a folyótól távolabb már nehézséget jelentett a víz biztosítása. Lehetőségként felmerült, hogy a Wippach völgyében található kutakról kocsikon szállítják a nélkülözhetetlen folyadékot, de a nagy távolság és a folyamatos tüzérségi támadások miatt ez bizonytalan volt. A megoldást a közelben levő Doberdó-tó jelentette, melynek a vize a természetes szennyeződések miatt ihatatlan volt, viszont a vízfelszín alatt feltörő források kifogástalan tisztaságúak voltak. *”Rekvirált motorral, szivattyúval és csövekkel a doberdói tó partján hevenyészett vízfelvelevező állomást állítottunk fel, ahonnan az ivóvizet Görzben és Monfalconében szerzett fecskendőkocsikkal és tüzérségi fogatolással szállítottuk a csapatokhoz.”*²¹

A műszaki előkészületek azonban nem jelentettek volna segítséget, ha nem érkezik támogatás a már itt szolgáló határvédelmi és rendvédelmi alakulatokhoz. A munkálatokkal párhuzamosan megkezdődött a csapatok szállítása az Isonzó mellé. Elsőként a 2. hegyidandár csapatai érkeztek meg május 15 és 20 között: a császári és királyi 70. közös gyalogezred II., a császári és királyi 76. közös gyalogezred III., míg a császári és királyi 101. közös gyalogezred II. zászlóalja és a császári és királyi 8. gyalogezred egy zászlóalja, a bosnyák 4. gyalogezred I. zászlóalja²² és a 155. Landsturm ezred kiegészítve egy negyed lovasszázaddal. A 2. hegyidandár a 6. hegyidandár csapataival,²³ a császári és királyi 6. közös gyalogezred I., a császári és királyi 38. közös gyalogezred III., és a császári és

¹⁸ A Dottori-csatorna Sagrado településnél ágazik el az Isonzóból és a folyóval és a vasúti töltés mentén Monfalconén keresztül folyva ömlik a tengerbe.

¹⁹ LUKACHICH 1918.

²⁰ STENCINGER 2011.

²¹ LUKACHICH 1918. 21.

²² LUKACHICH 1918. I., míg Klavora (2010) V. zászlóaljat említ.

²³ A 6. hegyidandár parancsnoka Hellenbroth ezredes, a 2. hegyidandár parancsnoka Lukachich vezérőrnagy.

királyi 50. közös gyalogezred IV., a császári és királyi 42. és 81 gyalogezred egy-egy zászlóaljával az 57. közös gyaloghadosztály²⁴ kötelékébe tartozott.²⁵

A hadüzenet híre már az átadás napján, 1915. május 23-án megérkezett a csapatokhoz, és másnap megkezdődött az olasz felderítő, kerékpáros és gyalogos alakulatok támadó mozgása. Az Osztrák-Magyar Monarchia államhatára az Isonzótól mintegy tíz kilométer távolságra feküdt. A védekező csapatok feladata az volt, hogy minél hosszabb ideig megakadályozzák az olaszok folyón való átkelését. A hadvezetőség ugyanis gyorsan belátta, hogy a határokat képtelen lesz megvédeni a túlerőben támadó olasz csapatokkal szemben, így a cél az volt, hogy a természetes védelmet nyújtó folyó keleti partján védekeznek, és ennek megfelelően ott építették ki a műszaki akadályokat is.

Május 24-én a határhoz közelítő első alakulatokat sikerült élénk tűzzel visszaverni. A védők szerencséjére a támadók nem használták ki létszámbeli fölényüket, így egészen június 5-ig sikerült megakadályozni a folyón való átkelést.²⁶

Hogy a csapatok harci kedvét fenntartsák magas rangú vendég érkezett: „*Június 16-án ő császári és királyi fensége, Károly főherceg, trónörökös látogatásával tiszteli meg a csoportot és az Oppachiasellához kivonult két tartalék zászlóalj főlötti szemlét tart.*”²⁷

„ÁLLÁSAINKAT FELTÉTLENÜL TARTANI FOGJUK.”²⁸

„*Állásainkat feltétlenül tartani fogjuk. Minden támadást vissza fogunk utasítani. És ennek dacára talán mégis sikerül az ellenségnek itt, vagy ott az állásba betörnie: mindenki köteles a betörési helyekkel szomszédos állásrészben az ellenséget oldalazó tűzbe fogva kitartani, mindaddig, amíg a tartalékok felérkeznek és az ellenséget kivetik az állásokból. Semmi szín alatt egy lépést hátrálni nem szabad.*”²⁹

– kapta utasításba a Lukachich Géza, vezérőrnagy a 2. hegyidandár parancsnoka 1915. június 29-én, amikor is már hat napja folyamatosan lötte az olasz tüzérség alakulatának állásait, és számítani lehetett egy közelgő gyalogsági támadásra.

²⁴ A hadosztály parancsnoka Goiginger altábornagy volt.

²⁵ KLAVORA 2010.

²⁶ LUKACHICH 1918.

²⁷ LUKACHICH 1918. 40.

²⁸ LUKACHICH 1918. 60.

²⁹ LUKACHICH 1918. 60–61.

A parancs kiadása előtt hat nappal, június 23-án megkezdődött az első isonzoí csata. Olasz oldalról a Wippach folyó és a tenger között részen az olasz 3. hadsereg támadott, kötelékében a XI., X., és VII. hadtesttel. Ez a 21., 19., 14., 13., és 20. gyaloghadosztályt jelentette valamint az 1. lovashadosztályt és egy tartalék lovas hadtestet.³⁰ Az olasz 3. hadsereg parancsnoka Emanuele Filiberto di Savoia Aosta hercege rendelkezése szerint a VII. hadtest jobbszárnyával a Monfalconétól keletre levő magaslatokra támaszkodva a Monte Cosich és a Monte dei sei Busi magaslatok közötti védőszakaszt, a X. hadtest a Redipuglia és Sagrado közötti védőszakaszt támadja. A XI. hadtest Sagradótól északra a fennsík lejtőjén kapaszkodjon meg, és a X. hadtestet esetleg siker esetén támogassa.³¹

A védelem vezetésére továbbra is Jenő főherceg³² vezérezredes június 14-én kiadott vezetési irányelvei maradtak érvényben, mely értelmében fő célként az időnyerést jelölte meg, azzal a kiegészítéssel, hogy minél kisebb területi veszteségek legyenek. Az Isonzó mentén védekező 5. hadsereg parancsnoka, Boroević Svetozar³³ azonban azt hangoztatta, hogy nem akar területi veszteséget, ugyanis ezzel nagymértékben nőne a védendő arcvonal. Így a Jenő főherceg elgondolása szerinti halogató hátrálások helyett, a hadsereg meglevő védelmi vonalának szinte merev védelmére került sor, ami csak nagy véráldozatok árán volt lehetséges.³⁴

Az 5. hadsereg által védett arcvonalat három védelmi szakaszra osztották és ebből a III. esett a Doberdó-fennsík térségébe. Ez további három védőszakaszra oszlott: a Sistina és Debeli vrh közötti területet a 6. hegyidandár egységei védelmezték Hellebronth ezredes parancsnoklata alatt, a Monte Cosich és Sagrado között a 2. hegyidandár harcolt Lukachich vezérőrnagy vezetésével, míg Sagradótól a Wippachig a 93. hadosztály³⁵ soraiban a 60. és az 58. hegyidandár³⁶ alakulataival védte a rá bízott állásokat.³⁷

³⁰ KLAVERA 2010.; MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet

³¹ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet.

³² Jenő <Eugen> főherceg (Groß-Seelowitz, 1863. május 21. – Meran, 1954. december 30.): osztrák főherceg, osztrák–magyar tábornok. Ekkor 1915. május 15-től vezérezredes, 1915. május 27-től a Délnyugati Front parancsnoka.

³³ Boroević Svetozar, de Bojna.(Umetić, 1856. december 13. – Klagenfurt, 1920. május 3.): osztrák–magyar tábornagy. Ekkor gyalogsági tábornok, az osztrák–magyar 5. hadsereg parancsnoka.

³⁴ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet.

³⁵ A hadosztály parancsnoka von Boog vezérőrnagy volt.

³⁶ Az 58. hegyidandár a császári és királyi 27., 47., 87., és 97. gyalogezred zászlóaljaiból állt.

³⁷ KLAVERA 2010.

A csata tüzérségi előkészítéssel június 23-án reggeli 4 óra 30 perckor kezdődött és egészen június 30-ig tartott. Az olasz tüzérségi fölény nagy volt,³⁸ és a löszerellátás is jobb volt, mint a Monarchia csapatainál. Nagy pusztítást végeztek a nehezen felépített műszaki akadályokban. A Doberdó-fennsík egyes területein június 23-án 12.000, másnap június 24-én pedig 20.000 becsapódást számláltak meg, de Lukachich tábornok visszaemlékezésben június 23-26-ig terjedő időszakra védelmi szakaszában 50.000 becsapódásról ír.³⁹ A számadatok nem biztos, hogy pontosak, de a támadás nagyságrendjét jól alátámasztják. A folyamatosan lőtt állásokat mindvégig sűrű füst és porfelhő borította. A veszteségek hatalmasak voltak, annak ellenére, hogy június 30-ig csak helyi jellegű kisebb gyalogsági támadások voltak. Azért, hogy csökkentsék a veszteségeket, igyekeztek a tűz alatt levő első vonalban a lehetőségekhez képest minél kevesebb katonát tartani. *„Az est beálltakor a tartalékok egy része az első vonal megerősítésére előre jön, a többi rész közel az első vonalhoz helyezkedik el. A reggeli szürkületben a tartalék ismét kivonatik és az első vonalban csak kevés erő marad vissza; míg este újból az egész védőcsapat előre sűrűsödik.”*⁴⁰

A csapatok azonnal megkezdték a második vonalak kiépítését, így az egyvonalas védelem helyett a mélységben tagozott védőrendszer kezdett kialakulni. A munka előrehaladását azonban az olasz tüzérség éber zavarótüze, valamint a kemény, sziklás talaj nagyon késleltette. Nagy problémát okozott az is, hogy a csapatok előre hátra mozgása közben is folyamatosan ki voltak téve a tüzérség támadásának.

Abban a szerencsés esetben, ha egy-egy védelmi szakaszon alábbhagyott a tüzérségi támadás, azonnal megkezdődött a rombolások helyreállítása, a műszaki akadályok kijavítása. Ez a többnyire éjszaka zajló munka azonban fárasztotta a csapatokat, és megnehezítette, hogy a nap nap után megismétlődő hatalmas tüzérségi tűz okozta traumát valamelyest kipihenjék. A megfelelő védelem elégtelensége illetve egyes helyeken teljes hiánya pedig csak növelte a tüzérségi tűz lélekromboló hatását, melyet a bizonytalanság, hogy napok óta várják a gyalogsági támadást szintén csak fokozott.

Az osztrák-magyar tüzérség a lövegek számának és a kiutalt alacsony löszerkészlet miatt csak az olasz tüzérségi támadások erejének tompítására gondolhatott.

³⁸ KLAVORA 2010. Olasz oldalon 250 ágyút és 45 nehézágyút említ, még a Monarchia oldalán 135 ágyút és ugyancsak 45 nehézágyút.

³⁹ LUKACHICH 1918.

⁴⁰ Uo. 48.

Arra, hogy esetleg megsemmisítsék a szembenálló ütegeket kevés esély volt. Egyrészt a távolság miatt, másrészt az olasz ágyúk rendkívül jól voltak telepítve, kihasználták a fákkal, szőlőkkel és más ültetvényekkel sűrűn fedett terep lehetőségeit. Ebből adódóan a védelem tüzésége főképpen a gyalogsági támadások megakadályozására szorítkozhatott, azonban a csata alatt is erősödött, mivel három 30,5 cm-es üteg érkezett a Vallone-völgybe, melyeket a 2. és 6. hegyidandár védőkörleteiben rendelték tüzelőállásba.⁴¹

A hosszú és idegőrlő tüzéségi előkészítés után a döntőnek szánt gyalogsági támadást az olasz 3. hadsereg június 30-án indította meg. A támadás célját, a hadsereg-parancsnokság június 28-án kiadott intézkedésében határozta meg: a Monfalcone–Doberdó község–Monte San Michele magaslat vonalán túl, lehetőleg a Vallone-völgyet szegélyező lejtőkig kell előretörni. A VII. hadtest északi szárnyával Doberdó helységet kapta irányul, a X. és a XI. hadtest támadásra kijelölt egységeivel együtt San Martino del Carso települést és a Monte San Michelét kellett volna elfoglalnia.⁴²

„Az olasz tüzéség 30-ára virradó egész éjjelen át szakadatlanul lő és nem csak első vonalunkat, hanem Doberdó községet, valamint az összekötő és közlekedési utakat is hatásos tűz alatt tartja biztos jelét adva annak, hogy a nagy támadás másnapra várható.”⁴³ Az olasz tüzéségi tűz 9 óra körül az egész III. védőkörlet arcvonalára kiterjedt és egyre fokozódott. Egyes védőszakaszokat, például a selzit, már a hajnali órákban gyalogsági támadás ért. Ezek a nap folyamán állandósultak, és egyre hevesebbek lettek. Az olaszok minden tartalékukat mozgósították és igyekeztek döntésre vinni a dolgot. Délután fél négykor az olasz VII. és X. hadtestek gyalogsága támadásba indult. Selz és Polazzo között négy egymást követő hullámban törtek a Monarchia csapatainak állása felé. A Selz–Doberdó község közti műút két oldalán sikerült a betörés. Az olaszok 14. hadosztálya viasszaszorította a péterváradi 70./II. zászlóalj, mely előbb lassan hátrahúzódott, de aztán a békéscsabai 101./II. zászlóaljjal együtt és a 42./IV. zászlóalj egyes részeivel lendületes ellentámadással visszaverték az olaszok gyalogságát. Eközben ettől a helyszíntől délre a Monte Cosich birtoklásáért is súlyos harcok dúltak. Az egyre megújuló rohamokat a 6. hegyidandár csapatai visszaverték.⁴⁴

⁴¹ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet.

⁴² MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet.

⁴³ LUKACHICH 1918. 62.

⁴⁴ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet; MAKAY 1934.; LUKACHICH 1918.

Másnap is folytak a támadások, de talán kisebb hevesességgel. A beállt szünetet a csapatok felváltására használták fel. Július 2-án Redipugliánál az olaszok betörték az itt védekező 48. menetezred zászlóaljai által védett védőszakaszba, akik meghátráltak. Az olaszok már-már befészkeltek magukat az elfoglalt fedezékekbe, amikor az éjjel tartalékba vonult 70/II. és 4/V. zászlóaljak kiverték őket.⁴⁵

Jellemző a védők helyzetére, hogy elegendő tartalékok hiányában a megviselt és nagy veszteséget szenvedett csapatokat sem tudták pihentetni. Úgy próbáltak segíteni nekik, hogy egy másik dandárhoz irányítva őket, egy aktuálisan nyugodtabb frontszakaszon kerültek állásba.

Július 3-án az olasz 3. hadsereg is átcsoportosításokat hajtott végre, és Cadorna a hadászati tartalékok mozgósítását is engedélyezte számukra. Az átszervezésnek köszönhetően a nap nagy része nyugalomban telt és csak délután négy órakor kezdődött meg a tüzérségi támadás, mely azonban egyre fokozódott. A 2. hegyidandár által védett védőszakaszokban a folyamatos tüzérségi támadás hatására a katonák meghátráltak és egy 700 méteres rés keletkezett a védelemben. Az, hogy ez nem vezetett az arcvonál összeomlásához és az olaszok nem tudták kihasználni a lehetőséget, a császári és királyi 38. gyalogezred II. zászlóaljának köszönhető. Göllei Inselt István százados vezetésével a kecskeméti bakák visszaverték a támadást és magakadályozták az olaszok előrenyomulását. A hős tiszt tetteért a Mária Terézia Rend lovagkeresztjét kapta meg.⁴⁶ Július 3-án a nagy veszteségek pótlásra megérkezett székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred II. és III. zászlóalja és a császári és királyi szegedi 46. gyalogezred I., II., és III., zászlóalja is.

Július 4-én talán az előző napi átszervezésnek köszönhetően az olaszok újult erővel támadtak. A XI. hadtest arra kapott parancsot, hogy San Martino del Carso településre vezető úttól északra támadja a Monte San Michele magaslatot, míg a VII. hadtest csapatai Monfalcone-Vermeigliano között indultak támadásra. A gyalogsági rohamot most is hatalmas tüzérségi támadás vezette be. Reggel fél nyolckor Selz környékén megindult az első gyalogsági támadás, amelyet a császári és királyi 101. gyalogezred II. zászlóaljának katonái visszavertek. Délután 2 órakor újabb nagyszabású gyalogsági támadás bontakozott ki. Az olaszok a Selz-Sdarussina települések között támadtak leghevesebben, de egyes alakulataik a Monte San Michele nyugati lejtőin is befészkeltek magukat. Redipuglia közelében egész délután váltakozó sikerrel folyt a küzdelem, de a császári és királyi 38. gyalogezred II.

⁴⁵ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet; LUKACHICH 1918.

⁴⁶ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet; DOROMBY 1936.

és a császári és királyi 81. gyalogezred IV. zászlóalja sikerrel visszaverte a támadásokat. Selz és Vermeigliano között ismét a békéscsabai zászlóaljnak köszönhetően sikerült megtartani az állásokat, így az olasz csapatok ezen a napon sem érték el a kitűzött céljukat.⁴⁷

Másnap, július 5-én, ismét heves olasz tűzérési és gyalogsági támadások következtek, melyek Redipugliánál sikerre vezettek. Itt egy szakaszon sikerült elfoglalni a védekező csapatok állásait. Komoly veszélye volt annak, hogy az olaszok kihasználják a sikert és tovább nyomulnak, de a hadvezetőség azonnal tartalékokat küldött a térségbe, így megakadályozták a további előrenyomulást. Az olaszok még háromszor próbálkoztak a nap folyamán, de további sikereket nem tudtak elérni, így az elért eredmények megóvására rendezkedtek be.⁴⁸

Az elkövetkezendő két napban már nem voltak jelentősebb támadások, az olaszok talán egy kicsit hitehagyottan próbálkoztak még ugyan, de ez már nem vezetett sikerre. A súlyos támadások során a kitűzött céljukat nem érték el, csupán a fent említett kis kiszögélést tudták megtartani Redipuglia közelében illetve a Monte San Michele nyugati lejtőjén tudták befészkelni magukat.

A veszteségek mindkét oldalon nagyok voltak. Balla Tibor munkáiban⁴⁹ olasz oldalon 15 000 fős, még a Monarchia oldalán 10 000 fős veszteségekről számol be. Klvaora ugyanezeket az adatokat említi, csak úgy megbontva, hogy védőknél a tízezerből ezer fő fogságba került.⁵⁰ Az adatok azonban nem a Doberdó védelmében hősi halált halt katonákat tartalmazzák, hanem az egész első isonzói csata veszteségeit. Lukachich visszaemlékezésében is közöl adatokat, de az nyilvánvalóan az általa vezetett csapatokra vonatkozik, nem a teljes Doberdó védelmében harcoló csapatokra.

A pontos adatok megállapításához további levéltári kutatások szükségesek. A csatában részt vevő alakulatok halotti anyakönyveinek, ha megmaradtak, kutatása során talán pontosabb számot kaphatunk, és választ arra a kérdésre is, hogy mely sírkertekbe helyezték végső nyugalomra a hősi halottakat. Ebben az időszakban még nem voltak kialakított nagy katonatemetők, a holttesteket ott helyezték végső nyugalomra, ahol elegendő földréteg volt a temetkezéshez és viszonylagosan nyugodt helyet találtak. Igénybe vették a környező települések temetőit is, de hogy pontosan melyeket az további kutatásokat igényel.

⁴⁷ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet; MAKAY 1934.; DOROMBY 1936.

⁴⁸ MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR 1940. X. kötet; LUKACHICH 1918.

⁴⁹ BALLA 2003.; BALLA 2010. 229.

⁵⁰ KLAVORA 2010. 57.

TEREPBEJÁRÁSOK TAPASZTALATAI

A kutatás során számos olyan kérdés merült fel, amelyekre csak a helyszínen végzett terepbejárások adnak választ. Alapítványunk kutatócsoportja⁵¹ számos alkalommal végzett hadtörténeti terepelemzést⁵² a Doberdó-fennsíkon. Az első isonzói csata helyszínén ez még teljes egészében nem történt meg, de az egykori harcok helyszínének azonosítása már igen, és így is számos, a kutatás során felmerült kérdésre választ kaptunk.

Az első isonzói csata nyomai jóval kevésbé maradtak fenn, mint azoké a küzdelmeké, ahol ma is láthatók a lövészárkok maradványai. Ezek hiányában az azonosítást olyan pontok keresésével kellett kezdenünk, amelyek a korabeli térképeken, vázlatokon és a mai térképeken is megtalálhatóak. A helyzetet nehezítette, hogy harcok kezdetekor még nem készítették a katonák olyan precíz térképeket, mint később. Ezért a második isonzói csata idején készített vázlatoknak nagy hasznát vettük a csata helyszínének azonosításakor, hiszen a két csata helyszíne gyakorlatilag egybe esett.

Szerencsére sok jellegzetes pont volt. Talán az egyik legfontosabb ilyen a Doberdó del Lago községből Selzbe vezető műútnál van, a 44-es magaslati pont. Itt az út derékszögben az addigi nyugat–keleti irányból dél felé fordul, mely jól látható a korabeli térképeken, vázlatokon is és a maiakon is. Látható az is, hogy innen déli és északi irányba húzódtak az egykori állások. Ezt követően még kerestünk egy-két azonosítási pontot, amely igazolása megerősítette a feltételezésünket, hogy az egykori harcok helyszínén járunk. Ilyen volt a korabeli vázlatokon feltüntetett Vermeiglianóból induló taliga út, amely jellegzetes vonalvezetést sikerült napjainkba is azonosítani. Ezeknek és további pontoknak a meghatározásával joggal feltételezhetjük, hogy sikerült meghatározni az egykori csata helyszínét.

Az elsődleges, amivel minden egyes terepbejárásom szembesülünk, azok a természeti viszonyok. A visszaemlékezések, jelentések, hazaküldött levelek beszámolnak arról, hogy a katonák milyen nehéz körülmények között harcoltak, éltek itt. Ezt, bár jóval nyugodtabb körülmények között, mi is megtapasztaltuk. A terület ma is sziklás, köves csak néhány helyen borítja vékony földréteg, még úgy is, hogy időközben az 1960-as években egy UNESCO program keretében feltöltötték a terület jó részét földdel. A vékony földréteg egyébként gondot okozott a harcok

⁵¹ Az NHKA kutatócsoportjának tagjai: Rózsafi János, Pintér Tamás, Stencinger Norbert.

⁵² NÉGYESI 2010.

alatt, hiszen nagyon nehéz volt olyan terület találni, amely temetésre alkalmas volt, és az erődítések építése is sokkal nehezebben haladt.

Érdekes döntés volt a hadvezetőség részéről, hogy nem a Monarchia államhatárán építette ki a védőállásait, hanem egy jó 10 kilométer széles sávot átadva és két hídfőt meghagyva az Isonzó keleti partján. A terepbejárások és végül az elhúzóódó harcok igazolták ennek a döntésnek a helyességét. Egyrészt az Isonzó egy természetes akadályt jelentett, amelyen való átkelés, főleg a hidak lerombolása a helyenként meredek folyómeder miatt nagy nehézséget okozott a támadó olasz csapatoknak. Másrészt az Isonzó keleti partján a Doberdó-fennsík, mint a Karszt-hegység nyugati szegélye kiemelkedik környezetéből. A földrajzi magasságok igazából nem is fejezik ki, hogy mennyire. A legmagasabb pont a Monte San Michele, 275 méter magas, de a folyó nyugati partján elterülő síkságról leküzdhetetlen akadálnak tűnik. Ugyanis, a folyó partjáról meredek emelkedők vezetnek a dombok gerincére. Így a földrajzi viszonyokat látva, teljes mértékig helyes volt az a döntés, hogy a csapatokat az Isonzó keleti partján rendelik védelemre.

Láttuk, hogy az első isonzói csatában heves támadások érték a fennsík déli részét a Monte Cosich–Monte dei sei Busi. A terepbejárások választ adtak arra a kérdésre is, hogy ez miért volt. Ezen a területen ugyanis helyenként jóval lankásabb a dombhát, mint a fennsík északi részén a Monte San Michelénél. Így nyilván itt sokkal nagyobbak voltak a támadó csapatok esélyei, mint a meredekebb részen. A terepbejárások során az olasz kutatótársaink, Marco Mantini és Silvo Stock felhívták a figyelmünket a selzi kőbányától északra található, nyugat-keleti irányú vízmosásokra. Ezeken a természeti képződményeken át a fennsík peremére lehetett feljutni, még pedig a védekező csapatok előtt teljes fedettségben, észrevétlenül. Elmondták, hogy ezt az olasz katonák is kihasználták, és innen indították rohamukat a Monarchia csapatainak állásai ellen, nem csak az első isonzói csatában. Az egykori támadók útvonalait végigjárva magyarázatot kaptunk arra, hogy miért itt erőltették elsősorban a fennsíkra való feljutást az olasz csapatok.

A nagy veszteségek egyik magyarázata, hogy a heves tűzérségi támadások során a katonáknak semmi nem nyújtott védelmet a becsapódó lövedékekkel szemben. Komoly gondot okozott az is, hogy az arcvonalba való eljutás teljesen nyitott, belátható területen történt. Amikor a helyszínen jártunk, megdöbbenő volt ezt tapasztalni. A levéltári kutatásokból tudtuk, hogy az olasz tűzérség ütegeit hova telepítették, és pontosan ráláttunk az egykori helyükre. Az itt vonuló katonákat semmi nem védte meg egy tűzérségi támadástól, ami nagyon gyakori volt a harcok

alatt. Egyben talán magyarázatot ad arra is, hogy miért volt az, hogy többen haltak meg a tüzéségi támadások során, mint a gyalogsági rohamot követő kézitusában.

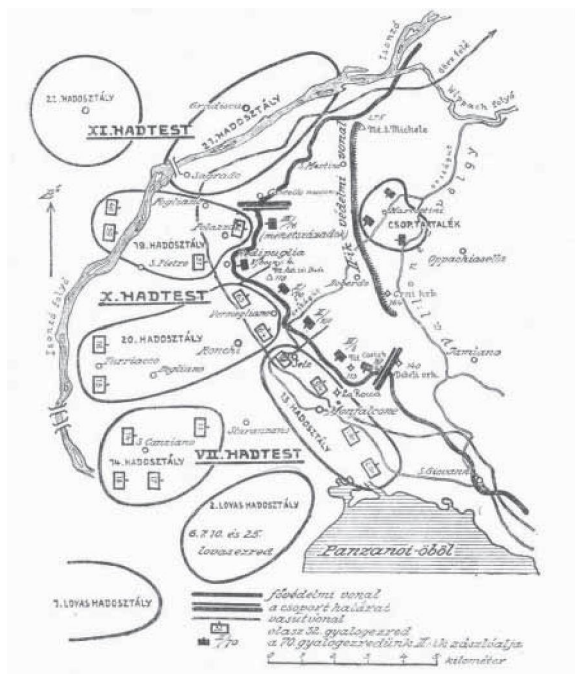
A Doberdó-fennsík északi részén lezajlott harcokról gyakran olvasható, hogy az utat használták fel a támadók segítségül. Ezen a területen a folyópartról jóval meredekebben emelkedik a felszín, mint a fennsík lankásabb részein. Az évszázadok alatt az itt élő lakosság nyilván a legkedvezőbb helyen próbált meg eljutni a fennsíkon található településekre. Itt alakultak ki az utak. Ezt a katonák is szerették volna kihasználni és feljutni a kijelölt célig.

Az eddigi terepbejárások számos kérdésre választ adtak, de még számos megválaszolatlan van függőben továbbra is, melyhez további levéltári és terepkutatásokra van szükség.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AJTAY ENDRE (1933): *A volt császári és királyi 46. gyalogezred világháborús története 1914–1918.* Szeged. 107–109.
- BALLA TIBOR (2003): Az Isonzó csaták. In: Hermann Róbert (szerk.) *Fegyvert s vitézt... A magyar hadtörténet nagy csatái.* Budapest, Corvina Kiadó. 226–240.
- BALLA TIBOR (2003): *Szarajevó, Doberdó, Trianon.* Magyarország I. világháborús képes albuma. Budapest, Scolar Kiadó.
- BALLA TIBOR (2010): Az olasz front. In: Romsics Ignác (főszerk.) *Magyarország az első világháborúban.* Budapest, Kossuth Kiadó és HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 75–92.
- DOROMBY JÓZSEF (1936): *A volt császári és királyi 38. gyalogezred története és emlékkönyve* Budapest. 201–213.
- DOROMBY JÓZSEF – REÉ LASZLÓ (szerk.) (1942): *A magyar gyalogság. A magyar gyalogos katona története.* Budapest, Reé László Könyvkiadó- és Terjesztővállalat. 334–338
- GALÁNTAI JÓZSEF (1988): *Az első világháború.* Budapest, Gondolat Kiadó.
- GALÁNTAI JÓZSEF (2001): *Magyarország az első világháborúban.* Budapest, Koro-na Kiadó.
- HORVÁTH MIKLÓS (2004): *A Nagy háború másik arca. A lövészárkok hétköznapijai.* Budapest. Akadémiai Kiadó.
- JÓZSEF FŐHERCEG (1928): *A világháború amilyennek én láttam.* II-III. kötet. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia.
- KLAVORA, VASJA (2010): *Harcok a Doberdón 1915-1916.* Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 47–57.
- LUKACHICH GÉZA (1918): *A Doberdó védelme az első isonzói csatában.* Budapest, Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt.
- LUKACHICH GÉZA (TGY): *A doberdói harccsoport tevékenysége 1915. május 16–július 12-ig.*
- HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadtörténeti Levéltár. Tanulmánygyűjtemény 190.
- MAGYAR KIRÁLYI HADILEVÉLTÁR (1940): *A világháború 1914–1918.* IX. és X. kötet, Budapest, Stádium Vállalat és Részvény Társaság. IX. kötet: 669–735. X. kötet: 707–734.

- MAKKAY MACHALEK PÁL (1934): *A 101-es zászló alatt – a volt békéscsabai császári és királyi 101. gyalogezred emlékalbuma*. Budapest. 107–115.
- NÉGYESI LAJOS (2007): *46-os szegedi bakák a tolmeini hídfőben*. Budapest, Hadimúzeum Alapítvány.
- NÉGYESI LAJOS (2010): *Csaták néma tanúi*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 36–42.
- PINTÉR TAMÁS (2010): A „Doberdó” fogalma. *Nagy Háború Blog*. http://nagyhaboru.blog.hu/2010/09/29/a_doberdo_fogalma. Hozzáférés: 2015. január 11. 14:00.
- PINTÉR TAMÁS – RÓZSAFI JÁNOS – STENCINGER NORBERT (2009): *Magyar ezredek a Doberdó fennsík védelmében*. Budapest, Hibernia Kiadó és Zrínyi Kiadó. 24–50.
- PINTÉR TAMÁS – RÓZSAFI JÁNOS – STENCINGER NORBERT (2013): Első világháborús magyar katonatemetők kutatása a Doberdó fennsíkon. In: Tóth Zsolt (szerk.): *Hőseink nyomában*. Tanulmánykötet a hadisírok kutatásáról. Budapest, Zrínyi Kiadó. 87–123.
- RÓZSAFI JÁNOS – STENCINGER NORBERT (2008): *17-es székesfehérvári honvédek a Doberdón*. Székesfehérvár, Honvédség és Társadalom Baráti Kör.
- SIPOS GYULA (szerk.) (1937): *A m. kir. székesfehérvári 17-ik honvéd gyalog és népfőlkelő ezred története*. Székesfehérvár. 53–58.
- STENCINGER NORBERT (2010): „valódi állások még nincsenek” – Élet a Doberdó lövészárkaiban 1. rész. *Nagy Háború Blog*. http://nagyhaboru.blog.hu/2010/08/31/valodi_allasok_meg_nincsenek_csak_a_vonalat_melyben_a_csapatok_fekusznak_nevezik_allasnak Hozzáférés: 2015. január 11. 19:10.
- STENCINGER NORBERT (2011): „elepedünk egy kis víz után” – Élet a Doberdó lövészárkaiban 4. rész. *Nagy Háború Blog*. http://nagyhaboru.blog.hu/2011/03/23/élet_a_doberdo_loveszarkaiban_4_resz Hozzáférés: 2015. január 11. 19:10.
- SZABÓ LÁSZLÓ (1977): *Doberdó, Isonzó, Tirol*. Budapest, Gondolat Kiadó. 49–76.
- SZIJJ JOLÁN (főszerk.) (2000): *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A–Zs. Budapest, Petit Real Könyvkiadó.
- VOLPI, GIANLUCA (2014): Vesztes csata vagy vereség? Caporetto Olaszországban és a külföldön kialakult negatív mítosza In Markó György – Schmidt Mária (szerk.) *Európai testvérháború 1914–1918*. Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány. 81–97.



1. kép. A csapatok helyzete Polazzo és a Monte Cosich között 1915. június 29-én.
In LUKACHICH. 1918. 59.



2. kép. A vízmosások, amelyek segítették az olasz csapatokat a támadásban. A képen balról: Marco Mantini, Silvo Stock és Pintér Tamás. A szerző felvétele



3. kép. Nyílt terület a Doberdó-fennsík déli részén, amelyet az olasz tűzérség ellenőrzése alatt tartott. Rózsafi János felvétele



4. kép. A vermeglianoi taliga út jellegzetes kanyarulata, amely segített a helyszín azonosításában. A szerző felvétele